

Susak - jedini pješčani otok Jadrana

Ovo su zapisi iz dnevnika višekratnih posjeta istarskom otočiću SUSAK. Nastali su na temelju viđenog, iz razgovora s mještanima i na osnovi pročitanih geografskih i povijesnih dokumenata i knjiga.

TEORIJE O PORIJEKLU

Na sjeveru našeg Jadrana smjestio se jedini pješčani otok — SUSAK. Maleni, ali neobični otočić. Raznovrsna su tumačenja njegova porijekla; navest ćemo ih.

Postoje brojne teorije, ali sve do danas ipak u stvari ne znamo točno kako je postao. Prije 200 godina čuveni je talijanski putopisac Alberto Fortis, koji je pohodio naše krajeve, napisao neka svoja zapažanja. On je povezo Susak sa starim grčkim pričama o putovanjima Argonauta i vjerovao je, da je otočić stvorila neka bivša velika rijeka u dalekoj prošlosti. Ona mora — kaže Fortis — da je tekla smjerom današnje rijeke Raše (u Istri) nanošeći u more pijesak i pješčani talog.

Druga nam teorija kazuje da se obala poluotoka Istre spušta u tri stepenice prema moru. Najviša je stepenica planina Učka, druga je Osorčica (brdo na sjevernom dijelu otoka Lošinja), a treća, najniža, stepenica potonula je u more, iz kojeg vire još samo otočići Susak, Unije, Vele i Male Srakane.

Pronalazač krapinskog pračovjeka Dragutin Gerjanović-Kramberger je godine 1918. napisao da je »maleni otok Susak preostao od neke ravnine, na koju su valjda vjetrovi naniželi onaj silni pijesak, zbog kojeg je otok tako znamenit«.

Kako bilo da bilo, pješčane terase Suska, tako neobične u krševitim jadranskim krajobrazima, izuzetno su privlačan motiv za slikare, fotografe i turiste.

DVA NASELJA

Na otočiću su svega dva naselja: Gornje i Donje Selo. Gornje Selo je novije naselje uz obalu, a Donje je starije i nalazi se na uzvišici.

I ovdje je zabilježeno opadanje broja žitelja, posebno mladih. Tako je godine 1959. na Susku živjelo 1860 žitelja, a osnovna je škola radila sa 12 učitelja i 280 đaka. Dvadesetak godina docnije škola je brojila svega devet đaka, a u oko 600 kuća oba naselja ostalo je samo 270 mještana, mahom starijih ljudi. Što će nam ukazati popis stanovništva

u travnju 1981. vidjet ćemo, ali se bojim daljeg pada.

Pedesetih godina ovog stoljeća JAZU je izdala monografiju o Susku. Vrijedna je to knjiga naših znanstvenika, obuhvaća 600 stranica. U njoj 35 autora piše o otočiću i njegovu tlu, o stanovništvu i gospodarstvu, narodnim nošnjama, zdravlju i bolestima otočana, itd.

IZOLIRANA OTOČKA ZAJEDNICA

Kad god sam boravio na Susku imao sam dojam, da će jednog dana u ne tako dalekoj budućnosti nestati starosjedioci i gospodarski život otočića, da će možda Susak, odnosno Gornje Selo, postati isključivo vikendaško i turističko naselje. Veličina je Suska samo 6,3 četvorna kilometra. To je potpuno izolirana otočka zajednica, u kojoj su gotovo svi u međusobnom srodstvu. No, ipak je vjekovima ta zajednica uspjela zadržati vitalnost, ali druga polovica 20. stoljeća kao da navještava tužne dane.

Statistički podaci nam kazuju: g. 1954. na 375 hektara otočke površine bilo je 288 hektara vinograda i 11 hektara vrtova i oranica. Susak je na području bivšeg kotara Cres-Lošinj posjedovao više od 40% svih čokota vinove loze tog kotara. Saznao sam, da su neki vinogradi, koji još uvijek dobro rađaju, stariji od 200 godina. Mještani su mi pričali da trsna uš, koja je svojedobno uništila gotovo sve jadranske vinograde, nije mogla živjeti na pješčanom tlu Suska.

Starci kazuju predanja svojih predaka. I zaista trebalo je uložiti golemi napor, posjedovati vještinu i biti čvrste volje, da se ta pješčana pustoš preobrazi u plodnu vinorodnu oazu. Danas mnogi vinogradi propadaju, nema radne snage, vinova loza je na mnogim mjestima podivljala.

U staro doba su mještani usijecali terase u pijesku, sadili na rubovima trstiku da drži pijesak i veže zemlju. Nema na otočiću cesta. Postojeći putovi su uski, usječeni u pijesku, njima ne može proći tegleća marva. Zbog toga valjda na Susku nikad nije bilo volova, jer teško bi se dva vola mogla mimoići u tako tijesnim prolazima. Nije bilo i nema ni danas čak ni magaraca — te dragocjene teretne životinje na našoj obali i otocima.

Sve što je trebalo za vinograde — gnoj, modra galica, sumpor, voda — prenosile su žene i djevojke, u pravilu na glavama, penjući se uzbrdo pod tim teškim teretom, a jednako tako odnosile su na glavama košare s grožđem.

I taj napor kao da je ženskom rodu Suska nešto ipak donio. gledam starice kako ho-

daju uličicama, a drže se uspravno unatoč podmaklim godinama, stegnute su u pasu poput djevojaka i bešumno koračaju u papučama od sukna s potplatima od volovske ili ovčje kože. Nagledao sam se tih tipičnih sušćanskih papuča. Jedna mi je starica ispričala, da su kožu nabavljali trampom u Lošinju, Cresu ili u mjestima na obali Istre.

Jedan stari ribar iz Gornjeg Sela kazivao mi je kako su plovili u malim, pretežno otvorenim, lađicama, pretovarenim bačvama vina i usoljenom ribom, pa to prodavali za novac ili trampili za robu koja im je bila potrebna. Lađice bijahu malene, jer je i otočka luka mala, pa iole veći brodovi i ne mogu u nju pristati.

Ističući upravo tu okolnost, pok. dr Mijo Mirković, akademik, poznat kao istarski pjesnik pod imenom Mate Balota, kaže u Monografiji o Susku: Male brodice uvjetovale su i male transporte i male poslove, pa vjerojatno zato Sušćani, iako imaju razvijeni smisao za trgovinu, nikad nisu postali trgovci koji trguju i tuđom robom, nego su uvijek ostali istodobno vinogradari i ribari, koji prodaju isključivo vlastite ili možda još i susjedove proizvode. Za razliku od susjednih Lošnjana ne postadoše kapetani ni poduzetnici, nego su svi njihovi odlasci s otoka imali jednu jedinu svrhu: prodati vino i ribu i priskrbiti najnužnije za prehranu vlastite obitelji.

Svake godine se obrađuje sve manje vinograda. Danas jedva jedna trećina postojećih. Ostali su zarasli u korov i većinom podivljali. Tužna je ta slika bila kad obilazih vinograde, srce se čovjeku steže, kud sve to propade, a ovo vino je nektar, piće bogova, piće koje može pružiti samo otočko pješćano tlo Jadrana.

I druga konstatacija — danas se više ne živi ni od ribolova koji nekad bijaše na glasu na sjevernom Jadranu. I naš stari nehat učinio je svoje još na jednom polju. Postojaše tvornica konzervi sardina (sagrađena g. 1940. pod Italijom), koja je radila sve do g. 1962. i zapošljavala 70 do 80 žena i djevojaka. I onda

likvidirala, ostavivši mnoge obitelji bez dobro došlog mjesečnog prihoda. U tom zdanju je docnije bilo skladište ribe, a zatim je i ono likvidirano i zgrada prepuštena propadanju.

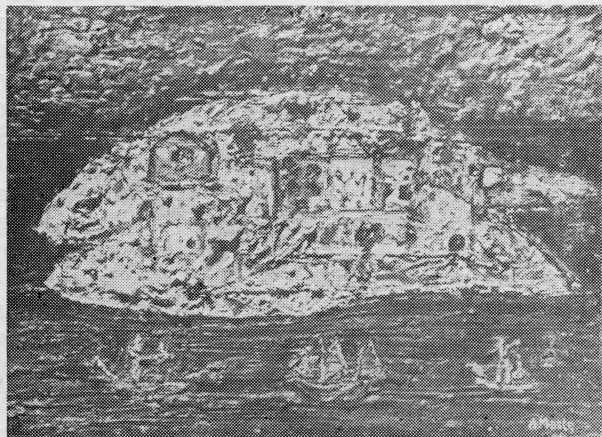
Sve na tom otočiću što je bilo od koristi pomalo nestaje. Tješe se starci i starice — s kojima pričah — da će nova vremena donijeti nešto novo, a to je turizam. Vitalni su ti ljudi, koji gotovo svi imaju nadimke, zbog često istih imena i prezimena.

NASTUPA TURISTIČKO DOBA SUSKA

Nema tome dugo, da je položen podmorski kabel koji Susku dovodi stalnu struju s kopna. No, mnoge su kuće prodane turistima, koji su ih prepravili u vikendice. Bivši vinogradari i ribari Suska posljednji su na Jadranu otkrili šanse turističke zarade u iznajmljivanju soba.

Skupština općine Cres-Lošinj pokušava spriječiti ili bar usporiti rasprodaju starih kuća za vikendice, pozivajući žitelje da kuće prodaju općini. Dok su živi jamči im se boravak na otoku u njihovim kućama, a ako se predomisle, ako pozele pa kuću hoće opet dobiti u vlasništvo, imat će prednost pred svim ostalim mogućim kupcima. Dobar je to plan ove općine, jer vikendaši koji na otoku borave 1, 2 ili 3 mjeseca u godini, i to ljeti, nisu isto što i stalni žitelji, pogotovu ne na građanom području s morem.

Svojom prošlošću, svojom osebujućom ljepotom, ovaj otočić zarobi instinskog ljubitelja prirode, a posebno mora, pa čovjeka uvijek nešto privlači da se ponovo vraća Susku, da uživa u pričama ovih starih ljudi, u njihovom dijalektu i ponosu na njihovo istarsko hrvatstvo. Stoljećima su čuvali svoju nacionalnu svijest, svoj jezik, svoje običaje, svoju nošnju. Možda dolaze dani kad će se mladići vraćati svom rodnom otoku, nastaviti život ovdje i rađati djecu koja neće otok napuštati, ako im se, kad postanu zreli, omogući rad i napredak. Glasam da Susak ostane domicil Sušćana!

Antun Masle: »Otok«